

До спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.039
Національної академії внутрішніх справ
03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Відгук

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Васильченко Оксани Петрівни на дисертацію
Сподинського Олександра Олександровича
«Конституційно-правові підстави набуття та припинення громадянства
в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08-Право,
за спеціальністю 081 – «Право»**

Відгук підготовлено на підставі вивчення тексту дисертаційного дослідження та наукових праць здобувача, опублікованих за обраною темою.

Актуальність теми дисертаційного дослідження полягає в тому, що громадянство як конституційно-правовий інститут є структурним елементом правового статусу особи, який втілює головний зміст зв'язку людини й держави, відносин громадянина з державою та суспільством. Конституціоналісти активно досліджують правовий зміст інституту громадянства, тому його вважають достатньо розробленим. Проте активізація євроінтеграційних процесів в Україні зумовлює необхідність переглянути традиційні підходи до цього інституту конституційного права. Аналіз і використання досвіду країн Європейського Союзу щодо врегулювання питання громадянства має суттєве значення для державотворчих процесів України.

В умовах сьогодення громадянство вже не є виключно політико-правовою ознакою приналежності особи до держави, змінюються усталені відносини між особою і державою, людина як громадянин перебуває у фокусі уваги держави, яка намагається забезпечити захист своїх громадян.

Попри значну кількість досліджень, присвячених інституту громадянства, досі не сформульовано єдиного, універсального визначення поняття «громадянство», не окреслено вичерпний перелік його ознак.

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових результатів, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, забезпечені широким спектром та різноманітністю опрацьованої джерельної бази, використанням оптимальних й іманентних тематиці методологічних підходів і методів, продуманою логікою викладення матеріалу, що надало можливість дисертанту виконати поставлені завдання. Крім належної аргументації, Олександр Сподинський представив авторське бачення шляхів розв'язання низки проблем, пов'язаних з інститутом громадянства в Україні.

Під час написання роботи дисертант опрацював достатній (загалом 204 джерела) масив юридичної літератури. У своїх міркуваннях здобувач використовував здобутки конституційно-правової науки, положення чинних нормативно-правових актів, досвід іноземних законодавців, законопроекти й супровідні матеріали до них тощо.

Грунтовною видається емпірична база дослідження. Зокрема, доречними і корисними є численні посилання на матеріали судової практики й офіційні статистичні дані. Свої висновки та пропозиції дисертант вдало засвідчує результатами оригінального опитування респондентів стосовно доцільності запровадження в Україні подвійного громадянства.

Дисертаційна робота Олександра Сподинського є комплексним, цілісним, структурованим і логічно викладеним дослідженням. Мета, об'єкт і предмет дослідження сформульовані чітко, коректно й науково виважено, а його наукознавчі завдання достатньо повно охоплюють тематику роботи та цілком відповідають науковій спеціальності 081 – право. *Мета* дисертації обумовлена актуальністю та ступенем наукового опрацювання проблематики й полягає в здійсненні комплексного наукового порівняльного аналізу теоретичних і практичних аспектів набуття й припинення громадянства в Україні та країнах ЄС, а також формулюванні науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій з удосконалення чинного національного законодавства, що регулює відповідну сферу суспільних відносин.

У межах поставленої мети й завдань дослідження дисертант вдало визначив його об'єкт і предмет.

Достовірність й обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертаційній роботі забезпечено вдало підібраними принципами (об'єктивності, зв'язності, усебічності, комплексності, історизму та методологічного плюралізму), філософсько-світоглядними підходами (діалектичний, антропологічний, аксіологічний, функціональний), загальнонауковими (формально-логічні (аналіз, синтез, індукція, дедукція, конструювання понять, узагальнення), герменевтичний аналіз) і власне юридичними методами (формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий), які об'єднані в упорядковану систему.

Наукова новизна одержаних результатів (положень, узагальнень, висновків, пропозицій та рекомендацій) зумовлена актуальністю теми дослідження та шляхів реалізації поставлених завдань, обраними способами узагальнення матеріалу й сформульованими висновками. Представлена робота є першим комплексним монографічним дослідженням у національній юридичній науці, у якому здійснено порівняльний аналіз конституційно-правових підстав набуття та припинення громадянства в Україні та країнах ЄС. Оригінальними, теоретично та практично значущими є такі положення, висновки, класифікації, узагальнення, пропозиції та рекомендації цього дисертаційного дослідження:

– пропозиція доповнити Закон України «Про громадянство» від 18 січня 2001 року нормою такого змісту: «перебуваючи на території України, особа, яка має громадянство більше ніж однієї держави, розглядається як така, що має тільки одне громадянство. У такому випадку Україна визнає громадянство тієї країни, у якій ця особа зазвичай і переважно проживає, або громадянство країни, з якою вона найтісніше пов'язана, ураховуючи фактичні обставини, у яких вона знаходиться» (с. 76);

– висновок про те, що заборона позбавлення громадянства в Конституції України є невиправдано абсолютизованою (с. 128);

– твердження, що «питання набуття та припинення громадянства необхідно розглядати як взаємопов'язаний механізм реалізації цього права» (с. 178);

– висновок про те, що «розвиток інституту громадянства в Україні повинен відбуватися лише на підставі затвердженої загальнонаціональної доктрини громадянства з урахуванням найкращих дотичних до України європейських практик» (с. 182);

– твердження, що актуальним є питання запровадження спрощених підстав для набуття громадянства особами, які стали на захист національних інтересів України та є громадянами інших держав або особами без громадянства, також позбавлення громадянства України тих осіб, які набули громадянства іншої держави, зашкодили національним інтересам України та їх вину доведено в установленому законом порядку (с. 183);

– теоретична аргументація доцільності запровадження юридичної відповідальності (кримінальної, адміністративної та дисциплінарної) за набуття громадянства іншої держави для тих осіб, які є державними службовцями, працівниками правоохоронних органів, посадовими особами держави й іншими особами, уповноваженими на виконання функцій держави та органів місцевого самоврядування (с. 183).

Ці та інші теоретичні узагальнення, положення, висновки й рекомендації вирізняються науковою новизною і, безумовно, є особистим внеском Олександра Сподинського в розвиток науки конституційного права України.

Наукова та практична значущість дисертаційного дослідження пов'язана з тим, що, по-перше, її результати можуть слугувати теоретичною та методологічною основою для поглиблення знань про правове регулювання суспільних відносин, пов'язаних з інститутом громадянства, і для подальших наукових розвідок у цьому напрямі. По-друге, сформульовані в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані в правотворчій сфері, зокрема для підготовки відповідних проектів нормативно-правових актів. По-третє, положення дисертаційного дослідження використовують і можуть

бути використані в освітньому процесі й науково-дослідній роботі – для підготовки навчальних програм, лекцій, методичних матеріалів, підручників і навчальних посібників, проведення занять з конституційного права, права ЄС. По-четверте, результати дослідження можуть бути використані у правозастосовній, правовиховній та правороз'яснювальній діяльності – для тлумачення положень щодо набуття та припинення громадянства в Україні відповідно до практики деяких країн ЄС. Слід акцентувати на наявності двох актів впровадження, які засвідчують саме практичну значущість одержаних результатів.

Системною, послідовною та логічною є архітектура дисертаційного дослідження Олександра Сподинського. Рецензована робота складається з анотації державною та англійською мовами, списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновку та списку використаних джерел (204 найменувань на 20 сторінках) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 214 сторінок, з них основного тексту – 183 сторінки.

У вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, ступінь наукової розробленості, сформульовано мету й завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено основні положення наукової новизни, практичне значення одержаних результатів, дані щодо публікацій та апробації результатів дослідження.

Розділ 1 «Доктринальна основа, методологія та нормативно-правова регламентація набуття і припинення громадянства» охоплює чотири підрозділи, присвячені висвітленню сутності, правового змісту й основних ознак інституту громадянства (с. 21); методологічних засад дослідження (с. 44); аналізу міжнародно-правових актів, у яких закріплено базові стандарти в галузі громадянства (с. 52); конституційно-правовому регулюванню набуття та припинення громадянства в Україні й країнах ЄС (с. 76).

Імпонує пропозиція дисертанта закріпити на рівні Конституції норму

такого змісту: «Відданість народу і вірність державі є основними політичними обов'язками всіх громадян», що сприятиме зміцненню патріотизму громадян України.

Розділ 2 «Поняття та підстави набуття і припинення громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу» містить три підрозділи, у яких проаналізовано поняття й сутність набуття і припинення громадянства, розглянуто концептуальні теоретичні та практичні проблеми існування множинного (подвійного) громадянства в Україні (с. 98), окреслено підстави набуття (с. 108) і припинення (с. 117) громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу.

Науково обґрунтованою видається позиція автора щодо необхідності нагального розв'язання проблеми законодавчого врегулювання множинного громадянства в Україні, оскільки поширення цього явища (тобто множинного громадянства) негативно позначається на забезпеченні національної безпеки в умовах, коли наша держава втратила внаслідок військової агресії частину своєї території та продовжує знаходитися в стані збройного конфлікту, що створює істотні потенційні загрози.

Розділ 3 «Практика вирішення питань громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу» має три підрозділи, присвячені порівняльно-правовому аналізу повноважень державних органів щодо набуття та припинення громадянства (с. 129) і практики вирішення питання щодо позбавлення громадянства в країнах ЄС та в Україні (с. 138), а також висвітленню питань подвійного (множинного) громадянства в практиці країн Європейського Союзу та його значення для України (с. 171).

Аргументованим є висновок дисертанта про те, що запровадження подвійного громадянства в Україні за зразком деяких країн ЄС (Франція, Іспанія, ФРН) можливе лише за умови розроблення чіткої доктрини запровадження подвійного громадянства, оскільки європейські держави, визнаючи подвійне європейське громадянство, легалізують його шляхом визнання другого громадянства в повному обсязі чи з певними обмеженнями.

Достовірність й обґрунтованість результатів дослідження, що узагальнені у висновках до роботи, не викликають сумнівів. Вони підтвержені вдалим застосуванням різноманітних методів і підходів, використанням теоретичних напрацювань українських й іноземних учених, детальним аналізом нормативно-правової бази. У дослідженні викладено низку нових концептуальних положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе науково-теоретичне та практичне значення. На цій підставі можна констатувати виконання автором поставлених завдань і досягнення мети дисертаційної роботи.

Представлена до захисту дисертація не містить порушень правил граматики, стиль викладу послідовний і лаконічний, робота оформлена відповідно до вимог державного стандарту України. На використані джерела й результати наукових напрацювань інших авторів надано коректні посилання.

У рецензованій роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

Оцінюючи повноту викладу результатів дисертації в наукових фахових виданнях, слід зазначити, що ключові теоретичні положення та висновки, сформульовані в роботі, відображено в 12 публікаціях, серед яких п'ять статей – у наукових фахових виданнях України, одна – у міжнародному науковому періодичному виданні (публікація англійською мовою), а також шести тезах виступів на науково-теоретичних і науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів, семінарах.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Водночас у дисертаційному дослідженні Олександра Сподинського містяться окремі дискусійні положення, які потребують додаткової аргументації чи роз'яснення під час прилюдного захисту. Насамперед ідеться про такі:

1. В роботі автор обґрунтовує необхідність позбавлення громадянства тих громадян України, які вчинили протиправні дії, що становлять загрозу

національній безпеці України, однак така пропозиція не узгоджується з положеннями Конституції України, у якій передбачено, що «громадянин України не може бути позбавлений громадянства» (ст. 25). Дисертанту доцільно конкретизувати механізм реалізації цього нововведення.

2. Дисертант констатує, що сучасні глобалізаційні процеси зумовили обговорення в українському суспільстві питання щодо запровадження подвійного громадянства, тобто очевидно, що він допускає таку можливість. Варто було б ґрунтовніше висвітлити власну позицію щодо цього питання, окреслити умови, за яких цей інститут можливо було б реально запровадити.

3. Автор неодноразово в дослідженні зазначає про рішення Європейського суду з прав людини «Рамадан проти Мальти». У зв'язку із цим цікаво було б дізнатися позицію дисертанта щодо впливу цього рішення на подальший розвиток правової системи України і Європейського Союзу.

4. У низці законопроектів про врегулювання питання громадянства, зареєстрованих в парламенті України, конституційний принцип громадянства тлумачать як заборону множинного громадянства, хоча в конституційному праві є і діаметрально протилежна позиція. Проте автор своє бачення щодо цього питання чітко не окреслює.

5. У практиці деяких країн Європейського Союзу було запроваджено програму обміну/продажу громадянства країни за інвестиції в нерухомість чи бізнес. Бажано було б охарактеризувати її в роботі і проаналізувати цю практику як одну з підстав для набуття громадянства.

Водночас ці зауваження та рекомендації мають здебільшого уточнювальний та рекомендаційний характер і суттєво не позначаються на загальній позитивній оцінці дисертації Олександра Сподинського. Загалом рецензована робота є завершеним цілісним дослідженням, у якому виконано всі поставлені теоретичні й практичні завдання, що мають важливе значення для розвитку вітчизняної конституційно-правової науки.

У рецензованій дисертації не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дисертаційного дослідження.

Підсумовуючи вищенаведене, дисертація, представлена Сподинським Олександром Олександровичем, є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення наукового завдання, що має істотне значення для розвитку української науки конституційного права.

На підставі викладеного вище можна зробити **загальний висновок**, що дисертаційне дослідження Сподинського Олександра Олександровича на тему **«Конституційно-правові підстави набуття та припинення громадянства в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз»** є завершеною науковою працею. За обґрунтованістю вибору теми дослідження, науковою новизною і практичним значенням одержаних результатів робота Сподинського Олександра Олександровича відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року №261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167, а її автор – **Сподинський Олександр Олександрович**, за результатами публічного захисту, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08-Право, за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права

Інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ПІДПИС ЗАС. І. ЧУВ.
ВЧЕНІ СЕКРЕТАР НАЧ
КАРАУЛЬНА Н. В.
01.04.2021р.

